

Heidi Stutz

Dedovanje v Švici. Socioekonomska analiza s posebnim upoštevanjem odnosov med generacijami¹

POVZETEK

Dedovanje ni bilo nikoli prej tako razširjeno. Švicarska gospodinjstva danes podedujejo več premoženja kot pa ga same ustvarijo. Čeprav vsaj tretjina ne podeduje ničesar, pa zgornjih 10% podeduje tri četrtine celotne vrednosti. Kljub temu so drugi dejavniki pomembnejši pri zakoreninjenju socialne neenakosti v naslednji generaciji. Dediščina ostaja v družini. Tudi osebe brez otrok upoštevajo sorodstvo. Višja povprečna življenjska doba je spremenila pomen dedovanja v poteku življenja. Proces dedovanja vodi h koncentraciji premoženja v generaciji upokojencev. Prebivalci imajo dedovanje za privatno zadevo in ne za nezasluzeno premoženje. Davek na dediščino ni naletel na veliko navdušenje, pa tudi neenakovredna obravnava zunajzakonskih partnerjev v zakonu o dedovanju se ne ujema s splošnim pričanjem o tem, kaj je pravično.

Ključne besede: dedovanje, darovanje, Švica, družina, odnosi med generacijami.

AVTOR: *Heidi Stutz*, lic. phil. hist., je študirala zgodovino ekonomije v povezavi s socialno ekonomijo na Univerzi Zürich. Deluje kot novinarka in urednica. Ukvarja se z raziskovanjem na področju družinske politike, enakopravnosti in politike enakopravnosti, razdelitvene politike (dedovanje) ter trga delovne sile in politike trga delovne sile (zagotovljen najnižji dohodek).

ABSTRACT

Inheritance in Switzerland. A socioeconomic analysis with a special focus on inter-generational relations

Inheritance has never been so widespread. Swiss households inherit more than they save themselves. At least a third of the population, however, enjoys no inheritance, whereas the top 10 per cent receive three-quarters of the total. Yet it is other factors that decisively cement social inequality in the following generation. Inheritance is kept in the family. Even people with no children stick to the relatives when they make bequests. Longer life expectation has altered the meaning of inheritance in a person's life course. The inheritance process is leading to a concentration of wealth amongst the retired generation. Inheritance is looked upon as a private matter and is not seen as undeserved wealth. Inheritance taxes have not encountered

¹ Izvirni članek: *Erben in der Schweiz. Eine sozioökonomische Analyse unter besonderer Berücksichtigung der Generationenbeziehungen* je bil objavljen v: *Themenheft: Welcher Kitt hält die Generationen zusammen?* (2006). Schweizerischer Nationalfonds zur Förderung der wissenschaftlichen Forschung, Nationales Forschungsprogramm NFP 52. Bern, str. 16-20. URL: http://www.nfp52.ch/files/download/Themenheft_Bern_060519.pdf (20.01.09). V slovenščino prevedla Tanja Pihlar.

great enthusiasm, moreover the discrimination of unmarried partners in inheritance law does not express the general opinion about what is fair.

Key words: inheritance, lifetime gifts, Switzerland, family, intergenerational relations.

AUTHOR: *Heidi Stutz, lic. phil. hist., studied economic history in combination with social economy at the University of Zurich. She works as a journalist and an editor. Her research focuses on areas such as family policy, equality, equality policy, division policy (inheritance), employment market and employment market policy (guaranteed minimum income).*

Dedovanja imajo v Švici ogromen narodno-gospodarski pomen. Zasebna gospodinjstva podedujejo več premoženja kot pa ga same ustvarijo. Pomembna so tudi darila. Vendar so možnosti za dedovanje izjemno neenakomerno porazdeljene. Tretjina prebivalstva ostaja praznih rok. Ilkrti je dedovanje v 90% povsem družinska zadeva. Ker bodo zaradi daljšanja življenjske dobe tudi dediči vedno starejši, se premoženje kopiči v generaciji upokojencev.

Čeprav je dedovanja v Švici zelo veliko in je zelo pomembno z narodno-gospodarskega vidika, je bilo doslej komaj kaj znanstveno raziskano. Lüscher (2003) je ta deficit poimenoval *zadnji tabu* raziskav o generacijah. Prvi cilj našega raziskovalnega projekta, pri katerem so sodelovali Tobias Bauer, Susanne Schmugge in Heidi Stutz, je zato bil, da prvič spoznamo razsežnost in socioekonomski pomen dedovanja. Drugi cilj je bil prenesti spoznanja v kontekst družine ter odnosov med generacijami. Tretji cilj je bil umestiti dedovanje v kontekst drugih generacijskih transferjev, kot so darila, finančna pomoč ali investicije v izobraževanje, kajti različne oblike lahko nadomestijo ali okrepijo druga drugo. Četrtilč je za obseg in učinkovanje pojava dedovanja pomembno, kateri so sploh motivi za to, da se premoženje kopiči za poznejše dedovanje in se ga nato na izbran način razdeli (Erreygers in Vandevelde, 1997). Na podlagi empirične evidence smo za zaključek zastavili vprašanje, ali obstajajo nerešeni problemi in katere reforme bi v Švici vsekakor bile potrebne. Analiza se opira na pet zelo različnih virov. Na podlagi podatkov je težišče projekta v kantonu Zürich. Ta ni reprezentativen za premoženjska razmerja glede na celotno Švico, vendar ima precejšnjo težo. To smo upoštevali pri naši ekstrapolaciji za celotno Švico. V kantonu Zürich se opiramo na naslednje tri vire podatkov v kantonalni davčni upravi:

- Administrativna banka podatkov kantonalne davčne uprave za dedovanje in darovanje: tu so zabeleženi vsi primeri smrti v kantonu od leta 1997, pri čemer je v primerih, ko gre za obdavčenje, več informacij kot v primerih brez obdavčenja. Težišče naših analiz sega pred leto 2000, ker je bil tedaj odpravljen davek na dediščino za neposredne potomce in se je s tem zmanjšal obseg informacij v banki podatkov. Pri tem viru je edinstveno, da so skupaj registrirani umrli in dediči, darovalci in obdarjenci, ter je zato mogoče analizirati realni vzorec dedovanja in darovanja.
- Davčni dosjeji k dedovanju in darilom: k primerom v administrativni banki podatkov so vodeni dosjeji aktov (nem. Aktendossiers), ki so bili uporabljeni za poglobljeno ovrednotenje.
- Državna davčna statistika: tu je premoženje diferencirano po starosti, kar smo uporabili za ekstrapolacijo.

Poleg tega se pri izjavah za celotno Švico opiramo na naslednja dva vira:

- na lastno reprezentativno anketo prebivalstva: leta 2004 smo jo v okviru raziskave Univox izvedli v obliki vprašalnika. Gre za osebno anketo 1400 med prebivalstvom z volilno pravico;
- sinteza švicarskih statistik: za ekstrapolacijo smo uporabili različne statistike za celotno Švico, kot so statistika premoženja, popisa prebivalstva in tablic smrtnosti.

V nadaljevanju bomo govorili o glavnih izsledkih glede obsega in razdelitve dediščin, o motivacijah za zapustitev premoženja kot tudi o dedovanju v kontekstu družin in generacij.

CELOTNI OBSEG

Celotna vrednost dediščin je v letu 2000 v Švici znašala okoli 28,5 milijard frankov (prim. Tabela 1). Ta ocena se relativno dobro ujema z izračunom konfederacijske davčne uprave (Daepp, 2003).

Tabela 1

Vrednost dediščin in daril za leto 2000

(v milijonih frankov)

	Kanton Zürich	Švica
vrednost zapuščine	8400	28 500
v % čistega premoženja	2,8%	2,6%
v % narodnega prihodka	10,7%	8,1%
v % bruto domačega produkta (BDP)	–	6,8%
v % bruto prihrankov zasebnih	–	131%
gospodinjstev		
vrednosti daril	1850	–

Viri: Banka podatkov E+S, Sinteza švicarskih statistik, izračuni BASS-a

Velik pomen vrednosti dediščin postane očiten v primerjavi z drugimi številkami za celotno gospodarstvo. Zasebna gospodinjstva letno 2,6% podedujejo čistega premoženja. Vrednost ustreza 6,8% bruto domačemu proizvodu (BDP), kar je v primerjavi z drugimi državami zelo velik delež. Razlogi za to so: relativno blagostanje, visoke cene švicarskih nepremičnin (okoli tretjina podedovanega premoženja je nepremičnin), velika koncentracija premoženja v generaciji upokojencev, določen delež oseb z velikim premoženjem, ki se v starosti za upokojitev preselijo v našo državo, pa tudi dejstvo, da je bilo med drugo svetovno vojno uničenega manj premoženja kot v drugih evropskih državah.

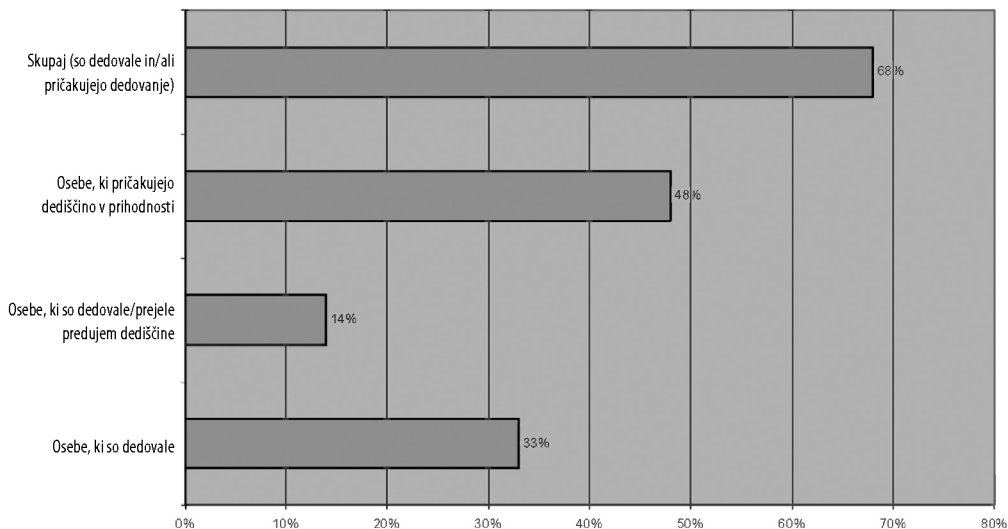
Dediščinam se pridružujejo darila. Po naši bazi podatkov predstavljajo slabo četrtno vrednosti dediščin. Ker so bili neobdavčeni zneski v kantonu Zürich še pred odpravo davka zelo visoki, utegne biti delež realno večji. Konfederacijska davčna uprava, ki se je v omenjeni študiji lahko opirala tudi na podatke iz drugih kantonov, ga je ocenila na tretjino, kar pri navedeni vrednosti dediščin ustreza 9,5 milijardam frankov.

VERJETNOST DEDOVANJA

Ali smo torej narod dedičev? Je to lepilo, ki povezuje generacije? Po naši anketi prebivalstva je tretjina oseb že enkrat dedovala in 14% jih je prejelo darilo (prim. Grafikon 1). Skoraj polovica vprašanih v prihodnosti pričakuje dediščino. Skupaj gre torej za dobri dve tretjini prebivalstva, ki sta prejeli dediščine in darila ali jih še pričakujeta.

Grafikon 1

Delež vprašanih z ustrezno izkušnjo

Viri: anketa Univox; N=1432 oseb z volilno pravico v nemško in francosko govorečem delu Švice

Slaba tretjina prebivalstva pa v svojem življenju ne bo nikoli dedovala ali prejela darila. Delež dedičev je v nemško govorečem delu Švice nekoliko višji kot v francosko govorečem delu, in verjetno bi bil skupaj nekoliko nižji, če bi v anketo vključili tudi tuje prebivalstvo.

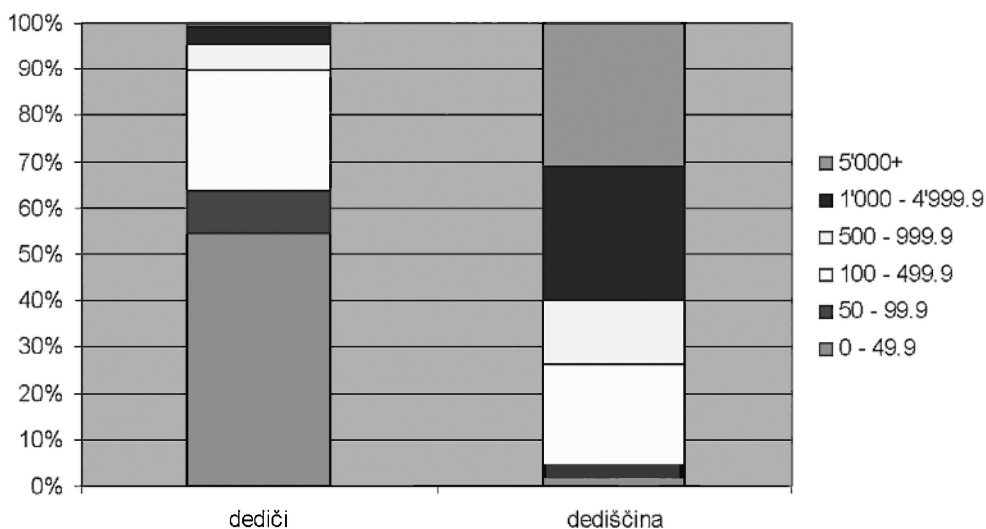
SOCIOEKONOMSKA RAZDELITEV PODEDOVANE VREDNOSTI

Povprečna vrednost dediščine, ki jo je v Švici leta 2000 zapustil zapustnik ali zapustnica, je znašala 456.000 frankov, povprečna podedovana vrednost na dediča oz. dedinjo pa 178.700 frankov. Vendar nam samo ta podatek pove malo.

Dve tretjini dedičev vseh prebivalcev si podedovano vrednost delita zelo neenakomerno (Grafikon 2). 55% dedičev z najmanjšimi dediščinami dobi cela 2% od celotne vrednosti; 5% oseb, ki največ podedujejo, dobi kar 60%.

Grafikon 2

Razdelitev dedičev in celotne vrednosti dediščin po velikosti dediščin (v 1000 frankov)

Vir: Baza podatkov E+ S; N= 53730

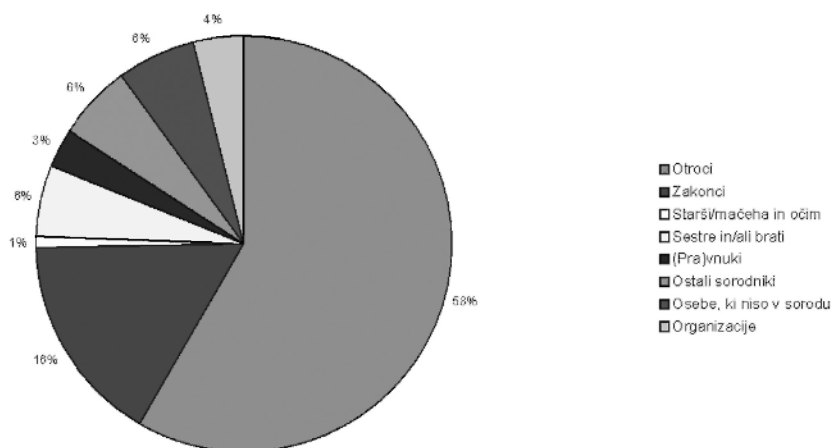
RAZDELITEV DEDIŠČINE PO TIPIH DEDOVANJA

Pri analizi razdelitve dediščin glede na stopnjo sorodstva se pokaže dominantna vloga družine (Grafikon 3). Približno 60% celokupne vrednosti dediščin dobijo otroci. Če k temu prištejemo zakonskega partnerja oz. zakonsko partnerico, ostane tri četrtine podedovanega premoženja v najožji družini. Tudi od preostalega dela ostane največji del v sorodstvu. Natanko 10% celotne vrednosti dobijo osebe, ki niso sorodniki, ali organizacije. 3,9% delež organizacij v absolutnih številkah vsekakor še vedno znaša slabih 1,1 milijard frankov letno.

Dedovanje je tudi tu videti kot umestitev v generacijsko verigo, celo pri osebah brez lastnih otrok. Odnosi prek generacijskih meja obstajajo pretežno znotraj družine. Vrednost dediščine se znotraj družine razdeli tudi tako, da so deli dediščine glede na vsakokratno sorodstveno bližino do umrle osebe zelo različni. Najvišji so za preživelega zakonskega partnerja / partnerico, nato pa se z nižjo sorodstveno vezjo znižujejo. Koliko dobijo otroci, je odvisno tudi od velikosti družine. Razlika med spoloma, razen v najstarejši generaciji in v nekaterih izjemah, nasprotno nima pomembne vloge niti pri zapustitvi premoženja niti pri dedovanju.

Grafikon 3

Razdelitev vrednosti dediščin po tipih dedovanja

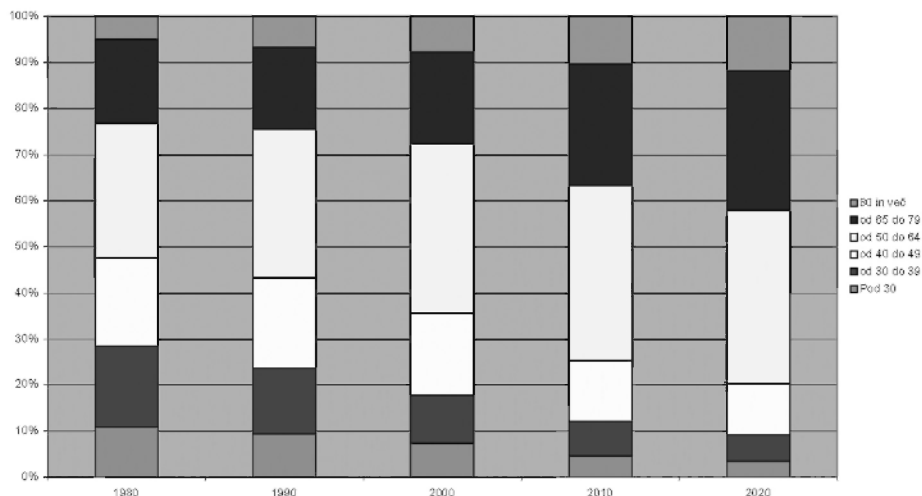
Vir: Baza podatkov E+ S; N= 41730

UČINEK PRERAZDELITVE MED GENERACIJAMI

Kljub bolj ali manj dominantni vlogi družine pri dedovanju ni ostalo vse po starem, kar lahko pojasnimo iz perspektive življenjskega poteka. Zaradi daljšanja življenjske dobe se namreč starajo tudi dediči (Grafikon 4). Če so leta 1980 še skorajda polovico dediščin prejele osebe, mlajše od 50 let, je danes teh le še okoli tretjina. Do leta 2020 se bo delež mlajših dedičev znižal na petino. Na ta način dediščine vedno manj služijo zagotovitvi lastne eksistence ali financiranju v obdobju ustvarjanja družine.

Grafikon 4

Razdelitev podedovanega premoženja v odstotkih po starostnih skupinah dedičev

Vir: Sinteza švicarskih statistik, izračuni BASS-a

MOTIVACIJE ZA ZAPUSTITEV PREMOŽENJA IN RAZDELITEV DEDIŠČINE

Kakšne so v tako spremenjenih okoliščinah smernice za dedovanje? Pozornost zbuja dejstvo, da je razdelitev dediščine samo v četrtini primerov določena z oporoko. Čim več nekdo zapusti, tem bolj pogosto je tako. V naši anketi prebivalstva so ljudje zavzeli stališče do različnih izjav o dedovanju. Pri tem smo izhajali iz tega, da obstajajo nasprotja ali ambivalence, ki vprašanim otežujejo zavzeti jasno in neprotislovno stališče, kar so – kot se zdi – v veliki meri potrdili izsledki. Naj na kratko spregovorimo o dveh takšnih nasprotjih:

Prvo, ali naj gledam nase ali na druge? Ali je sploh pomembno, da kaj zapustim? Na zadnje vprašanje so vprašani sicer odgovarjali pritrdilno, toda ne zelo jasno. Povsem v nasprotju s tem se jih je ogromna večina strinjala z izjavo: *»Pomembneje je vlagati v izobrazbo otrok kot pa jim zapustiti veliko premoženja.«* Deloma so se strinjali z izjavo, naj premoženje po možnosti predčasno predajo, kot tudi z izjavo, naj ga sami z mirno vestjo porabijo. Pogosto so iste osebe hkrati trdile oboje.

Drugo nasprotje, kako naj razdelim zapuščino med zakonskega partnerja / partnerico in otroke? Pravilo enakosti je močno zasidrano, čeprav je v protislovju z drugimi pritrdilnimi izjavami, kot so npr., naj se družinsko premoženje ohrani skupaj, naj se da tistim, ki ga najbolj potrebujejo, ali pa tistim, ki so najbolj skrbeli za starše, ali onim, ki imajo lastno družino. Izjava, naj otroci počakajo z dedovanjem, dokler ne umre drugi roditelj, nasprotno, ne zbuja pomislekov.

Poleg dominirajočih pravil kot sta izobraževanje in enakost so potemtakem še nadaljnje predstave o pravičnosti, ki so v protislovju druga z drugo. To po eni strani kaže na navedene ambivalentnosti, po drugi strani pa na motivacije za zapustitev premoženja in razdelitev dediščine, ki so odvisne od slojev in specifične situacije.

ZAKLJUČKI

Povzemimo glavne misli k dedovanju kot socioekonomskemu pojavu in njegovi povezavi z generacijami.

Dediščine kot **socioekonomski pojav** imajo ogromen narodno-gospodarski pomen. V Švici zasebna gospodinjstva dedujejo več premoženja kot ga same ustvarijo. Vrednosti premoženja, ki jih zapusti zapustnik, in podedovane vrednosti so neenako porazdeljene prav tako kot ostalo premoženje. V celotni družbi velja načelo *kdor ima, ta dobi*, pri čemer dediščine pri manj premožnih predstavljajo večji del premoženja (prim. tudi Kohli et alia, 2005). Kljub temu dedovanje ni najpomembnejši dejavnik pri ohranjanju socialne neenakosti generacij – razen pri tistih, ki so na vrhu premoženjske piramide. Bistveno večjo vlogo imajo razlike v dohodku, ki v prvi vrsti izvirajo iz neenakih možnosti izobraževanja (Bowles, Gintis in Osborne, 2003). Razlike med spoloma so po reviziji zakonskega in ločitvenega prava razen v majhnem deležu izginile.

Dediščine v **kontekstu generacij**: večino dediščin dobijo otroci. Tudi tisti, ki so brez otrok, pri dedovanju upoštevajo sorodstvo. Zaradi daljše življenjske dobe se je v perspektivi življenjskega poteka spremenila vloga dedovanja: dediščina ni več pomoč pri zagotavljanju družinske eksistence, ampak prispeva h koncentraciji premoženja v generaciji upokojenecv. Dediščine so eden od transferjev med generacijami: darila predstavljajo med četrtino in tretjino vrednosti dediščin; vzgoja in izobraževanje sta osrednja, finančna in praktična solidarnostna pomoč pa je v družini pogosta tudi v odraslih letih.

Dediščine v **kontekstu družine**: dedovanje je družinska zadeva. Praviloma se pri zapustitvi premoženja upošteva pravilo enakosti: tudi neenaka darila se po smrti uravnavajo s pravili o dedovanju. Z zapuščino se tudi opredeli, kdo je *moja družina*: je končna izjava, h komu sem sodil in kdo je moj naslednik. V novih oblikah življenja in družine naraščajo spori zaradi predpisov o dedovanju.

Raziskovalni projekt pojasni tudi nekaj švicarskih posebnosti, zlasti v primerjavi z nemškimi raziskavami (Szydlík, 2000; Lettke, 2003). Za razliko od Nemčije ni močno izrazitega vala dedovanja. Ker je vrednost premoženja med drugo svetovno vojno ostala neokrnjena, poteka dedovanje bolj kontinuirano. Verjetnost za dedovanje in vrednosti dediščin je v Švici pomenljivo višja. Poleg tega imajo Švicarke in Švicarji manj pomislekov glede tega, da sami denar zapravijo ali komaj kakšen moralni problem z »nezaslužnim« premoženjem. Do davka na dediščino imajo bolj kritičen odnos kot Nemci. Vendar pa sprejemanje davka na dediščino narašča z obsegom dediščine in nižjo sorodstveno vezjo.

Videti je torej, da imajo različna reformna prizadevanja za povišanje davka na dediščino majhen manevrski prostor. In to kljub temu, da študija Mednarodnega monetarnega sklada predlaga, da bi v družbah z velikim deležem upokojencev in upokojenk na prebivalstvo za razbremenitev zaposlenih davek na dohodek deloma nadomestili z davkom na dediščino (Lueth, 2003). O potrebi reforme v dednem pravu in davku na dediščino se je doslej manj razpravljalo v povezavi z novimi oblikami življenja in družine. V oporoki se lahko neporočeni življenjski partnerji ali partnerice in pastorki ali pastorki v novih družinah upoštevajo le, kolikor ni obveznih dedičev, pogosto z nižjo sorodstveno stopnjo. Ti pogosto plačujejo najvišje davke na dediščino. Izsledki naše ankete jasno kažejo, da zapostavljanje neporočenih parov in nebioloških staršev ni več v skladu z miselnostjo in življenjsko realnostjo prebivalstva.

LITERATURA

- Bowles Samuel, Herbert Gintis, Melissa Osborne Groves (ured.) (2005). *Unequal Chances. Family Background and Economic Success*. New York: Russell Sage Foundation, Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Daepp Martin (2003). *Zum Einnahmepotenzial einer Bundes-Erbschafts- und Schenkungssteuer. Arbeitspapier. Eidgenössische Steuerverwaltung ESTV*. Bern.
- Erreygers Guido, Vandeveldt Toon (ured.) (1997). *Is Inheritance Legitimate?* New York: Springer-Verlag.
- Kohli Martin et al. (2005). *Zusammenhänge und Wechselwirkungen zwischen Erbschaften und Vermögensverteilung. Forschungsgruppe Altern und Lebenslauf (FALL)*. Freie Universität Berlin, Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung DIW, Berlin.
- Lettke Frank (ured.) (2003). *Erben und Vererben. Gestaltung und Regulation von Generationenbeziehungen*. Konstanzer Beiträge sozialwissenschaftlicher Forschung. 11. zv. Konstanz: UVK.
- Lueth Erik (2003). Can Inheritances Alleviate the Fiscal Burden of an Aging Population? *IMF Staff Papers*, letnik 50, št. 2, str. 178-199.
- Lüscher, Kurt (2003). Erben und Vererben – ein Schlüsselthema der Generationenforschung. V: Lettke, Frank (ured.). *Erben und Vererben*. Konstanz: UVK, str. 125-142.
- Szydlík, Marc (2000) *Lebenslange Solidarität. Generationenbeziehungen zwischen erwachsenen Kindern und Eltern*. Opladen: Leske+Budrich.

Kontaktne informacije:

Heidi Stutz

Büro für arbeits- und sozialpolitische Studien BASS

Konsumstrasse 20

3007 Bern, Švica

e-naslov: heidi.stutz@buerobass.ch